

Szabolcs Varga, *Europe's Leonidas: Miklós Zrínyi, Defender of Szigetvár (1508 - 1566)*, trans. David Robert Evans, Budapest: Research Center for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, 2016, 300 s. + 43 resim

Özgür KOLÇAK
(İstanbul Üniversitesi)

Szabolcs Varga, 16. yüzyıl Orta ve Doğu Avrupa tarihinin namı kâhramanı Miklós Zrínyi'nin (Nikola Zrinski) tarihî bellekte kalıcı bir iz bırakarak ölümünün 450. yıldönümünün yarattığı vesileyle kaleme sarılmıştır. 1566 yılı, hakikaten de, ister bilimsel ölçütlerle boğuşarak iştilal eden uzmanlar, isterse, mazinin çekiciliğine ham bir hevesle kapılan meraklılar olsun, Osmanlı, Habsburg, Macar ve Hırvat tarihlerine kıyasından köşesinden bulaşmış olan hiç kimsenin kolayca unutamayacağı bir tarihti. Aynı sene, sadece birkaç gün içinde, Osmanlı kuvvetleri Sigetvar'ı ele geçirdi; biri kuşatma ordusunda, diğeri müdafilerin başında olan Sultan Süleyman ve Miklós Zrínyi birbirlerinin akıbetinden haberdar olmadan ama birbirinin peşi sıra son nefeslerini verdiler. Bir tarihçinin geçmişin böylesine dramatik bir manzarasına bigane kalması, kabul etmeli ki, zordur.

Varga'nın kitabı, evvel emirde, 20. yüzyılın ikinci yarısında batı tarihçiliğinde yeniden filizlenen biyografi yazımının örneklerinden biridir. Ne var ki, Varga, seçtiği konunun tarihî heyecanı karşısında kahramanını bazen klasik Alman historisizminin "büyük adam"larından biri gibi zamana ruh katıp yön veren bir şahsiyet olarak takdim eder; bazen de, tarih kaynaklarınca aldatılmamaya ahdetmiş soğukkanlı bir bilgin edasıyla yaklaşır konusuna. "Bebek Sezar" tehlikesi, en az bir kez, Sigetvar müdafisinin yine aynı ismi taşıyan babasının tasvir edildiği sayfalarda karşımıza çıkar (s. 85-98). Baba Zrínyi, 16. yüzyılın başlarında Osmanlı kudretinin Hırvat sınır boylarına yüklenmeye başladığı yıllarda, aile emlakini korumak adına Osmanlı makamlarına haraç ödemişti. Oğul Zrínyi'nin babasının mirasıyla nasıl hesaplaştığına dair bir malumat yok; ama oğul anlayış gösterse de, Macar ve Hırvat tarihçiliği babayı affetmedi. Varga'nın, III. Miklós Zrínyi'ye iade-i itibarda bulunmak isteyen babanın dostlarından biri olan, o devrin şanlı kahramanı, halk ezgilerine girmiş Petar Berislavić'in oğullar üzerindeki etkisinden ve ailenin çoktan başka mekanlara taşınmış olsalar bile, halen ortaçağ kahramanlık hikayelerinin anlatılageldiği Zrin kalesine atfen kendini isimlendirmesinden dem vurarak kurduğu bağlantıların epeyce varsayımsal olduğunu söylemek gerekir.

Bazı hallerde yazar, çevresine halka kurmuş olanlara bir ortaçağ menkıbesi anlatır gibidir; bunda kitabı Macarcadan İngilizceye aktaran David Robert Evans'ın şiirsel dilinin de payı büyük şüphesiz. Kitabın ilk sayfalarında Miklós Zrínyi ve Kanuni Sultan Süleyman arasında kurulan karşıtlık sahnenin çarpıcılığını artırmak üzere kullanılır. Yine de, Szabolcs Varga'nın hakkını teslim etmek gerekir; Zrínyi biyografisinin büyük kısmının dönemin kaynaklarına mesafe koymasını bilen, bilgi zincirindeki eksik halkalara işaret edip öylece, yine eksik bırakma dürüstlüğünden kaçmayan bir tarihçi hassasiyetiyle yazıldığı açıktır.

Kimi hallerde, Zrínyi ailesine dair bilinenler o denli azdır ki, - Szabolcs Varga, bunu Miklós Zrínyi'lerin birçok diğer Macar ve Hırvat asilzade hanesi gibi yüzyıllar boyunca sefer, akın, baskın, çatışma ve kavganın göbeğinde kalmasına ve bu arada yine diğer soylu haneleri gibi aile arşivlerinin ortadan kaybolmasına bağlar - yazar hikâyeyi sağlam bir tarihî zemine oturtmak için tafsilatlı arka plan tasvirleri vermek zorunda kalır. Kitabın başlığındaki 1508-1566 seneleri aldatıcı olmamalıdır; neresinden bakılırsa bakılsın, *Europe's Leonidas*, bir ortaçağ tarihidir. Kitabın uzandığı geçmiş 12. yüzyıla kadar iner; Zrínyi ailesinin çıktığı sahnesinin nasıl bir yer olduğunu dair tereddütler önemli ölçüde giderilmiştir. Sabırsız okuyucunun bu teferruatlı tasvirler karşısında nasıl bir hisse kapılacağını kestirmek kolay değil; ne de olsa, Miklós Zrínyi ismi ilk defa karşımıza kitabın 83. sayfasında, dahası kahramanımız çoktan yirmi dördüncü yaşını idrak ederken çıkar. Kitap bir ortaçağ tarihidir; çünkü tabiri caizse, Szabolcs Varga, 16. yüzyılda halen ortaçağdan beyhude yere çıkmaya çalışan bir mekânın çözümlemesini yapmaktadır. Zaten Miklós Zrínyi'yi Orta Avrupa tarihinin hafızasına kazıyan, tam da bu ortaçağ şövalyeliğine yakışan, kanlı akıbetini bile bile, teslim olmayı reddedip bir avuç fedaisiyle Sigetvar kalesinden yaptığı huruç hareketi değil midir?

15. ve 16. yüzyıllarda Zrínyi'lerin yaşadığı sınır boyları adeta yaşamın kıyısında kalmış, kendi halinde ama acımasız bir dünyayı andırıyordu. Yine de, *Europe's Leonidas*'ta, çok uzaklarda bir yerde, birilerinin bu dünya adına kararlar aldığı hissedilir. Szabolcs Varga, büyüyen Osmanlı gücünün, İstanbul'daki siyasî iktidarın Macar ve Hırvat sınır hattına nasıl peyderpey yüklendiğini anlatır. Bir müddet sonra Avusturya arşidükü Habsburglu Ferdinand, bu kez aksi yönden bir baskı kuracaktır. 1526'da Habsburg hanesi Macar krallığını üstlendiğini ilan etmişti. Bir sene sonra, aralarında Zrínyi'lerin de bulunduğu Hırvat zadesi I. Ferdinand'ın kutsal Macar tacını kuşanmasını kabul ettiklerini resmen duyurdular. Bu tarihten itibaren Osmanlı ve Habsburg imparatorlukları arasındaki sınır boyları, sanki merkezileşen devletlere ve bürokratik kalabalıklaşmaya ayak sürüyor gibiydi. Tersine çevrilmesi mümkün olmayan ama zamanın alabildiğine yavaş işlediği bir süreç. Habsburg kralları, I. Ferdinand'dan itibaren yerel aristokratları başkente bağlamaya başladılar; sınır havalisindeki birçok kale ve şatoyu kraliyet mülkleri arasına kattılar. Osmanlı kudreti, kökleri ortaçağa uzanan, şecaat ve bahadırılık bakımından ortaçağlardaki atalarını aratmasalar da, erken modern ordular karşısında uzun boylu bir müdafaa hattı kuramayan Macar ve Hırvat asillerin tek başlarına durdurabilecekleri bir şey değildi. Habsburglar, ellerinde biriktirdikleri maddî ve malî güç sayesinde, asilzadeleri ya krallık askerlerine kalelerinde bir yer ayırmaya, ya doğrudan askerî yardım talep etmeye, ya da atadan dededen kalan mülklerini daha etkin savunma için kraliyete satmaya ikna ettiler. Osmanlılar, bir dünya gücü halinde büyürken Zrínyi'ler ve diğerleri, bütün çekincelerine rağmen Viyana'nın kucağına doğru itiliyorlardı. En nihayetinde, Miklós Zrínyi, 16. yüzyılın bu azametli Osmanlı-Habsburg kavgasının tecessüm ettiği yer ve tarihlerin birinde, 1566'da Sigetvar'da, kaleyi Habsburglar adına Osmanlı sultanı Süleyman'a karşı korurken son nefesini verecekti.

Szabolcs Varga, anlattığı kahramanlık destanının yol açabileceği tatlı yanlışlıkların bilincinde olarak Miklós Zrínyi'nin Habsburg sarayıyla olan ilişkisini açıklığa kavuşturur. Görünen o ki, Miklós Zrínyi'nin tarih belleği tarafından ödüllendirilmesine sebep olan askerî başarı ve zaferleri değil; dramatik bir ölümle taçlanan kahramanlığıydı. Nitekim on dört yıl boyunca Habsburg kralı namına sürdürdüğü Hırvat ve Slavonya banlığı esnasında bata çıka bir yol izlemişti. Miklós Zrínyi, şöhretini savaşkanlığından ve Sigetvar'daki son anlarından alıyordu belki; ama sonraki yüzyıllara uzanan köklü bir aile kurabilmesini Habsburg sarayıyla kurduğu ilişkiye borçluymuştu. Szabolcs Varga'nın deyimleriyle, geleceğin Habsburg başkentine ait olduğunu anlama basiretini göstermişti Miklós Zrínyi.

Bu arada sınırın öte yakasındaki Osmanlılar, Miklós Zrínyi'nin ve sonradan ailenin gelecek kuşaklarının temsil ettiği savaşçılık kültürünü ciddiye alıp saygı duyuyorlardı. Szabolcs Varga'ya sorulursa, bunda Miklós Zrínyi'nin 1540'ların başında söylediği üzere, çapul ve yağma seferlerine olanca acımasızlığı ve hunharlığıyla katılmasının payı vardı (s. 137-138). Söylentilere bakılırsa, 1544'te Kamengrad'ın Osmanlı dizdarı, çarpışmaya başlamadan evvel öne çıkıp bizzat gördüğü Miklós Zrínyi'yi atının üzerinde selamlamış; onunla kucaklaşıp kılıcını çekmek üzere adamlarının yanına dönmüştü (s. 173). Osmanlı serhat savaşçılarının aileye bakışı, 17. yüzyılın ortasında, bu kez torun Miklós Zrínyi'nin Osmanlı sınır kalelerini taciz ettiği yıllarda anlaşılacak aynen devam ediyordu. Örneğin, 1665'te Habsburg elçisi Walter Leslie'nin maiyetinde Osmanlı topraklarına gelen Drensteinfurt asilzadesi Johann Theodor von der Reck, Osmanlıların iltifat kabilinden birine cesur ve yürekli demek istediklerinde "Dobre adem, Serini oğlu" dediklerini kaydetmişti (Reinhard Lüdicke, "Eine Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel 1665-66. Aufzeichnungen des Freiherrn Joh. Theod. v. Reck im Freiherrlich-Landsbergischen Archiv des Hauses (Dren-) Steinfurt", *Zeitschrift für vaterländische Geschichte (Westfalens)*, 64/1 (1906), s. 214).